

hominem de immaculata terra factum esse didicimus, sic Salvatorem nostrum natum esse de intermerata virgine fidei relatione demonstrabimus. Et sicut Adam sexta ebdomadis die a Deo inspiratus accepit ab eo liberi arbitrii sui potestatem, per quam non servili necessitate sed ingenua voluntate obediret Creatori, ut et de obedientia vite æternæ pretium et de inobedientia merito consequeretur interitum, ita sexta mundi ætate liquet homines accepisse de cœlo Spiritum sanctum, per quem legem Domini sive voluntatem ejus liberaliter, non serviliter sicut ceteræ creaturæ, sed quasi filii carissimi, possent adimplere. Quas enim rationabiles creaturas prima ætate coadidit omnipotens Dominus, angelicam scilicet et humanam, quibus liberi arbitrii potestatem dedit, ut hæc facultate ditatæ in Creatoris sui laude perenniter permanerent. Sed quia prior, id est angelica, non tamen tota, viciata et per superbiam ab amore sui Creatoris recedens erumpnosa facta fuerit, contra humanam invidia inardescens naturam, subgressit ei offendiculum peccati, ut eam impietatis suæ nevo pollueret, magnum credens esse sibi solatium, si una ruerent et sui reatus pœnam pariter paterentur. Quod divina majestas non pertulit, sed humanam naturam ad pristinam decrevit reformare dignitatis nobilitatem. Unde sumpsit de femina carnem, ut haberet in ejus incarnatione [†] ipsa humana natura, unde posset ad illam quam perdidit beatitudinem ejus beneficio remeare. Ostendit ergo Dominus in angelica natura, quam punivit, justitiæ suæ censuram, et in humana, quam redemit, miserationum suarum dulcedinem. Universæ quippe vite ejus misericordia et veritas. Itaque sicut per Adam prima mundi ætate merorem mortis invenimus, ita per incarnati Verbi mysterium sexta ibidem mundi ætate, sicut supra retulimus, vite æternæ jœcunditatem recuperavimus. Antequam tamen hæc fierent, tertia jam mundi ætate extitit Abraham patriarcha, a quo ritus et religio circumcisionis sumpsit exordium, cum omnes gentes corruptæ errore simulacris immolarent. Demum vero data est lex Judaïco populo, qua verus Dominus coleretur. Et Dominus quidem, qui cuncta de nihilo fecit, uno momento temporis potuisset omnia simul facere et universum genus humanum ad sui reverentiam cultumque perducere. Sed non fecit, immo secreto et inscrutabili sacramento non in mundi principio sed opportuno tempore disposuit nasci de Virgine. Qui ubi mundo per nativitatem humanæ carnis serenus illuxit, ex Judaïco et gentili populo sexta mundi ætate unam Ecclesiam congregavit, et ita sibi invicem utrumque populum intra eandem Ecclesiam uno spiritu fœderavit, ut jam non

A esset ibi ulla diversitas, sed una libertas. Quod autem de femina nasci voluit, magnum nobis benignitatis suæ beneficium ostendit et immensum humilitatis exemplum. Ceterum carne contaminari non potuit, qui carnem mundare venerat. Potuit tamen secundum carnem nasci, crucifigi atque resurgere ad salutem nostram niro et ineffabili modo sine injuria impassibilis et incommutabilis majestatis. Verum tam pia sacramenta non potest rimare perfidia superborum, quia non vult credere. Ecclesia vero sancta hæc omnia in Domino Jesu Christo sinceritatis affectu credit et complectitur et magna devotione prosequitur (47). Ergo et vos Ecclesiæ Domini filia hæc eadem sacramenta intenta mente percipite et letabunda legite et legendo credite.

B *Vive, vale, gaude, multa dignissima laude
Progenies regum, cleri populique columpna,
Quam probitas morum, quam nobilitas atavorum
Exornant eque; cedant tibi prospera quæque!*
Explicit epistola.

INCIPIT PROCEMIUM SIVE LIBER PRIMUS HISTORIÆ ECCLESIASTICÆ, QUÆQUE BREVITER EST AB HUGONE DE SANCTA MARIA MONACHO SANCTI BENEDICTI FLORIANCENSIS MONASTERII TRANSFORMATA VEL DEFLORATA, ANNO AB INCARNATIONE DOMINI MILLESIMO CENTESIMO NONO.

Antequam tamen opus propositum adgrediar explanare, ecclesiasticas scilicet historias latissima [†] suavitate refertas compendiosus brevior deflorare, primum opportunum existimo presenti volumine de Judaicæ plebis statu quædam perstringere, ne illorum famosissimam generositatem penitus videar silentio preterire; de quorum constat origine Dominum nostrum Jesum Christum carnem suscepisse. Igitur ab Abraham eorum patriarcha usque ad ejusdem Christi nativitatem quandam narrationis lineam deducam; a Syriæ regno vel regibus exordium sumens, et a tertia mundi ætate, qua legitur Ninus regnasse, sub quo natus est Abraham; multa quæ quinque libri continent Moysi ab initio seculi pretermittens.

A constitutione quippe mundi usque ad modo dictum Ninum inveniuntur anni tria milia et centum octoginta quatuor, qui ab omnibus historiographis gentilibus vel omïssi, vel ignorati sunt. Quibus et ego causa compendii pretermisiss, a notissimis regum imperatorumque temporibus hanc ecclesiasticam historiam ordinare studebo et præcedentium rerum signis legitime confirmabo, illud recolens quod Lucas evangelista, cum dominicæ incarnationis texeret historiam, Herodis regis Judaicæ gentis in ipso sui sancti Evangelii principio intulit mentionem. *Fuit, inquit, in diebus Herodis regis Judææ sacerdos quidam nomine Zacharias de vice Abia. Itemque post pauca: Exiit edictum a Cæsare Augusto*

VARIÆ LECTIONES.

[†] incarnationem? [†] latissima?

NOTÆ.

(47) In margine hæc adduntur: « Sciendum est, quia sicut in diluvio nemo salvari potuit nisi in

archa, sic nunc nemo salvari potuit nisi in Ecclesia. »

ut describeretur universus orbis, Cæsaris Octaviani A faciens iterum mentionem. Oportet enim, ut opiuor, a notissimis regibus vel imperatoribus catholicis viris ecclesiasticas historias ordinare, et ab his quæ celebri fama feruntur etiam apud gentiles perfectissime roborare. Unde ego a Nino regum antiquorum notissimo nunc incipiam.

Itaque rex primus, qui dudum regibus habitum morem, quibus fines regni magis tueri quam preferre mos erat, nova regni cupiditate mutavit et bella finitimis intulit, Ninus, cujus supra meminimus, legitur extitisse. Qui dum totam Syriam et alias multas Orientis provincias sibi subegisset et per annos 50 regnavit. Quibus . . . . .

Hoc nunc de statu Judaici populi et templi dixisse B sufficiat, ut ad ecclesiasticam cursum transferamus historiam ⁵.

Oportunum tamen adhuc esse cognosco, ut et de Parthia aliquid dicam, cum quibus Romanus populus orbis imperium legitur divisisse. Principium igitur ab origine strictim est repetendum. Tantum enim regnum silentio prorsus preteriri fas non est. Sed quia Parthi Scytharum exules extitere, sicut ipsorum vocabulo deprehenditur — Scythico enim sermone Parthi exules appellantur — de Scytharum regno prius pauca narrabo. Scytharum igitur gens ⁶ ut lib. II editionis alterius partibus sex digestæ, infra . . . . .

quem ultorem paterni sanguinis futurum metuebant. Ad extremum vero sæpe nominati Parthi, cum jam se pares magnitudini Romanorum crederent, Romana signa, quæ Crasso interfecto deripuerant, ultro Octaviano Augusto reddiderunt, et obsidibus traditis firmum fœdus cum eo pacti sunt. Plus enim apud eos memoratus Augustus favore nominis sui fecit, quam facere quisquam alius imperator armorum robore potuisset. His etiam nunc de Parthis breviter expeditis, opus propositum nunc conabor invadere et a notissimis Romanorum imperatorum temporibus, sicut supra promisi, totam hanc historiam legitime confirmare. Ab Octaviano Augusto quippe imperatorum nomina Romanorum ibi seriatim pernotabo usque ad Karolum Magnum ejusque filium imperatorem Ludovicum, et tempora quibus floruerunt lucide designabo, sicque secundum eorum catalogum rerum relationes gestarum ita temporibus assignabo, ut, si modo dictum decurras catalogum, quid sub unoquoque imperatore gestum sit, evidenter agnoscere possis. Sed et sanctorum successiones apostolorum et presidum ⁷ nomina Romanorum hic inseram, quive viri catholici locis celeberrimis post ipsos apostolos regendas suscepere Ecclesias adnotabo. Nec preteribo persecucionum

turbines, quibus sancti martyres diversis temporibus pro Christo carceribus trudi edictis principalibus urgebantur. Sed illi divino amore flagrantibus, sevientibus in necem illorum regibus et legibus et ducibus et gentibus, flecti nullis cruciatibus potuerunt, semper inexpugnabiles permanentes. Hos primitiva flores tulit Ecclesia, et his adhuc stipata vernat mirabili varietate. Horum denique meminisse semper erit utile. Preterea perfidos non pretermittam philocompos, id est amatores jactantiæ, qui maligno afflato spiritu divina coinquinare dogmata frivolis adinventionibus voluerunt. Horum etiam erroribus locis oportunis, paucis quidem sed affatim, Dei opitulante juvamine, curabo respondere. Extremam quoque templi eversionem, quæ facta est sub Vespasiano et Tito, non tacebo et ⁸ dejectionem sive depopulationem rerum illarum quæ dicebantur Sancta sanctorum, licet fuerit umbra non veritas; umbra tamen designat vestigia veritatis et intuentibus diligenter signis quibusdam futura solet exprimere.

INCIPIT ECCLESIASTICÆ LIBER HISTORIÆ SECUNDUS.

Secundus Romanorum monarchus, interfecto Julio Cæsare, Octavianus Augustus extitit, quo ⁹. . . . . et Arnobius Africanus rethor sapientissimus ¹⁰.

Explicit liber secundus, quamvis primus proemii speciem videatur obtinere.

INCIPIT PROLOGUS TERCIJ LIBRI, IN QUO CONTINETUR GALLIÆ SITUS.

Precedenti libro Spiritus sancti suffragio pauca de quibusdam primitivæ Ecclesiæ sanctis, qui post nostri Salvatoris nativitatem et ejus ad cælos gloriosam ascensionem pressuras innumerabiles pro fide sustinere catholica, peroravi; presenti vero volumine temptabo, si possum, de illis qui pacis et tranquillitatis diebus floruerunt aliquid etiam dicere; ab illo tempore ducens exordium quo Romani imperatores idolis abrenunciantes, pro quibus olim persequabantur christianos, verum Deum cœperunt colere, qui mundi fabricam condidit universam. Nullo enim tempore destitit Deus in vinea sua, id est in sancta Ecclesia, idoneos operarios conducere; ipsa vero tanto latius fructuosos palmites circumquaque diffudit, quanto duriora pro Redemptoris sui nomine certamina toleravit. Sed et quorundam hereticorum perfidiam hoc etiam libro denudare curabo, ne quisquam christianus eorum umquam reciaculis illaqueatus capiatur. Solent enim heretici quasi aucupes muscipulam suæ fraudis abscondere et quibusdam simulationibus venenum suæ nequitiae subornare, ut incautos decipiant et suæ telo perfidiæ confodiant; quod ubi forte fecerint et hominem quolibet particulo sui erroris nevo resperserint ¹¹, mox miserabiliter inextricabilibus nexibus

VARIÆ LECTIONES.

⁵ V. Rottend. p. 24. ⁶ V. Rottend. p. 29. ⁷ fortasse: presulum. ⁸ sed referam ed. alt. ⁹ V. Rottend. p. 36. ¹⁰ V. Rottend. p. 89. Desunt in hac editione quæ in altera de papis Miltiade et Silvestro leguntur. ¹¹ respexerint 1?

impedire satagunt eumque semper ad deteriora A
 protrahunt, donec in profundum erroris veniat, quisquis eorum dolos et fraudulentia labia quasi virus mortiferum non evitat. Velatur enim divini muneris efficaciam iniquitas. Diabolus ergo hereticorum subdola versutia post persecutionis tempora, quæ sustinuit Ecclesia primitiva, magno molimine temptavit subvertere catholicam fidem. Sed pietatis Dei munificentia contra prefatam nequitiam armavit sanctos suos proceres, quosdam videlicet confessores, qui magno suo labore eorum dolos pessumdarent et sacræ fidei lincam uberiori facundia roborarent. Quorum profecto meritum a martyrii dignitate non degenerat. Denique constat, quod omnes quos ecclesiastica fides non illuminat cecitas erroris obnubilat, et quos Christus, qui de tota mundi massa suam sibi congregavit Ecclesiam, non colligit, hos profecto diabolus ad interitum secum rapit.

Incipiam etiam a meo insere operi proposito quædam capitula de gestis Francorum. Non enim fas est præterire penitus tantæ gentis virtutem, quæ Gallorum gentem asperam, audacem, bellicosam et cunctis regnis terribilem ipsisque etiam Romanis imperio terrarum florentibus formidabilem, suis armis subigere et sibi retinere potuit. Prius tamen ipsius Galliæ situm, quam nunc prefata Francorum gens incolit, breviter comprehendam atque depingam.

Igitur universa Gallia C
 insulas Cycladas, ut infra col. 835-836.

His prelibatis nunc ordinem historiæ curabo evolvere.

Constantinus Magnus, Constantii moderatissimi et egregii principis filius, in Britannia ¹². . . . .
 . . . . .
 primus ex Grecorum gente Romano potitus est imperio ¹³.

Explicit liber tercius.

INCIPIT PROLOGUS LIBRI QUARTI, IN QUO CONTINETUR ITALIÆ SITUS SECUNDUM SENTENTIAM HISTORIOLOGI PAULI.

Quoniam his qui diversis occupantur curis tedet multos evolvere libros, placuit mihi immensum pelagus ecclesiasticarum historiarum compendiose colligere et numerosam librorum copiam hoc uno volumine comprehendere, prolixam in eo orationem summopere facere devitans, quæ solet aliquando quibusdam magnum generare fastidium. Quero ergo eis placere quos semper brevis et aperta delectat oratio. Verum cernens nunc hoc etiam meum exercitium modum propositæ brevitatis evadere, illud quod singulis heresibus in quibusdam locis, tametsi breviter, respondere consuevi, amodo prætermittam,

quamquam ea quæ precedenti libro respondi magnum legentibus queant emolumentum prestare, quo et dogmata fidei christianæ contraria valeant devitare et incautam simplicitatis imperitiam subterfugere. Poterunt, inquam, illis maxime prodesse, qui magna doctorum volumina, quibus eis responsum est, non habent, aut secularibus impliciti curis ea legere vel intelligere nullatenus possunt. Igitur historiali stito contentus quod restat operis explanabo, Acephalorum ¹⁴ tamen heresim pseudoprophetarum ¹⁵ penitus non silebo. Sed et Italiæ situm in presenti prologo paucis comprehendam et provintiarum ejus numerum subtiliter aescientibus intimabo.

Italia ergo patria sive regio Romanorum ¹⁶. . . . .
 B . . . . . et Gallia Cisalpina quæ infra Alpes est vocitatur. Et hæc de Brenno sive Gallis, quorum supra dudum meminimus, paucis dixisse sufficiat, ut ad historiæ cursum sermo noster citius revertatur.

Explicit prologus.

INCIPIT LIBER QUARTUS.

Mauricius igitur Orientis imperium mortuo Tyberio consecutus, imperavit annis 21. ¹⁷. . . . .
 . . . . .
 Denique Nicephorus imperator Constantinopolitanus, cujus supra meminimus, post multas et insignes victorias de Sarracenis mortuus est, et Michael gener ipsius ad imperium sublimatus est.

C *Explicit liber Historiæ ecclesiasticæ Gestorumque Romanorum atque Francorum.*

INCIPIT EPILOGUS OPERIS PRECEDENTIS AD VENERABILEM SCRIPTUS BLESENSIUM MELDENSII ET CARNOTENSII COMITISSAM.

Hæc, opinione liberalitatis vestræ provocatus, venerabilis comitissa, ab antiquis historiologis, velut apis a diversis floribus mel colligens, aggregavi; uno inquam, hoc ¹⁸ volumine omnium Romanorum imperatorum et presulum nomina vel actus vobis recitavi, quique viri catholici in locis celebrimis post apostolos regendas susceperunt Ecclesias indicavi. Graves quoque persecutionum procellas, quas primitiva pro suo Salvatore pertulit Ecclesia, peroravi, et jocundissimos confessorum flores quos D in pace protulit nominavi. Optimorum præterea virorum, Gallorum scilicet et ceterarum gentium, memorabiles actus a tercia mundi ætate usque ad obitum imperatoris ¹⁹ Caroli Magni vobis decantavi. Dampnandas etiam hereticorum blasphemias et quomodo eis obsisti debeat breviter declaravi. Erumpnas quoque Judaici populi, quas pro suis impietatibus passi sunt et quibus propagantibus christianismus per orbem diffusus sit ²¹, scribere procuravi. Sed tam compendiosum et honestum

VARIÆ LECTIONES.

¹² V. Rottend, p. 91. ¹³ V. Rottend. p. 143. ¹⁴ asceph. 1, ¹⁵ pseudopropheta 1. ¹⁶ V. Rottend. p. 35. ¹⁷ V. Rottend. p. 143. ¹⁸ Finem hujus libri cum altera editione contulimus. p. 358 sqq. ¹⁹ h. i. 2. ²¹ deest 2.

volumen non illiteratis principibus, quibus ars literatoria spretui est, sed vobis merito dedicavi, ne nominis vestri monumentum ulla ²² valeat umquam vetustate corrumpi, quæ posterorum memoriæ solet inimicari. — Apicem præterea celsitudinis ²³ vestræ si quis scire desiderat, Guillelmi famosissimi ducis Normannorum et regis Anglorum filiam vos esse cognoscat, illius videlicet qui memoratum sibi regnum sua subjugavit industria. Nullus rex nostrorum temporum illo sapientior felitior ac moderatior fuit. Ceterum illius regalem magnificentiam et liberalitatem nemo credo laudare sufficiet; non enim recte ²⁴ magnanimitate Rolloni suo antecessori debet adequari, sed tanto majori preconio potest esse ferri, quo Julium Cæsarem et Claudium imperatorem imitatus est, qui præfatam insulam, id est Anglorum terram, armis subegere victricibus; quod nullus Romanorum imperatorum præter illos ausus est aggredi. Tamen ille deliciens licet ducatus et regni sui principatum hereditario jure filiis suis, vestris fratribus, dereliquerit, morum suorum elegantiam et eam quæ semper eum comitabatur affluentiam vobis ²⁵ deseruit; affluentiam enim ejus et morum elegantiam specialiter præ ceteris vestris fratribus possidetis, teste Gallia, quæ nunc tota vestra liberalitate fulcitur et non mediocriter insi-

gnitur. Multis igitur estis preponenda proceribus, sicut in hujus libri primo prologo dixi; tum generositate preclara, tum probitate precipua, tum quoniam estis litteris erudita, quod est gentilitium sive civilitas magna. Attavorum denique vestrorum splendidam hoc in epilogo subjiciam genealogiam, et demum alio, si vobis placuerit, libro tam attavorum vestrorum, Danorum scilicet atque Normannorum, quam regum gesta Francorum ab Imperatore Ludovico, Karoli Magni imperatoris filio, usque ad hæc nostra tempora breviter decantabo. Rollo igitur, cujus ante meminimus, antecessor principum Normannorum, Danorum dux potentissimus extitit; sed Karoli regis Francorum tempore post Ludovici imperatoris decessum per Sequanam ²⁶ intravit in Galliam; ingressusque in eam, Normanniam sibi vindicavit. Admirabilis ei filius successit nomine Guillelmus, cui cognomen Longa spata fuit, qui Ludovicum, Karoli Francorum regis filium, sicut in libro quem vobis promitto non reticebo, ab exilio quo latebat Francorum sua potentia revocavit in regnum. Et huic Guillelmo successit Richardus, et Richardo alter Richardus. Richardo vero secundo successit Robertus, qui genuit honorabilem Guillelmum ²⁷ regem Anglorum, patrem vestrum.

Explicit Epilogus.

EDITIO ALTERA LIBRIS VI DIGESTA.

INCIPIT LIBER PRIMUS HISTORIARUM ECCLESIASTICARUM.

Assiriorum igitur rex potentissimus fuit olim Ninus, qui bellum finitimis inferens regibus, omnes Asiæ populos præter Indos sibi subjugavit, et annis in ea 50 regnavit. Quibus etc. . . . .

Hoc nunc de statu Judaici populi et templi dixisse sufficiat (cf. col. 824). Hoc tamen non silebo, prophetas ejusdem gentis tam ætate quam sapientia gentiles philosophos precessisse, ne qua gens de antiquitate suæ sapientiæ super patriarchas et sanctos prophetas, quibus divina inerat sapientia, ulla se vanitate jactaverit ²⁸ . . . . .

Multa etiam alia super his erant dicenda; sed quia liber iste nimis extenditur, ratio moderationis exigit ut jam terminetur ²⁹.

Explicit liber primus.

INCIPIT PROLOGUS LIBRI SECUNDI.

Igitur quoniam jocundum est sapienti sacras historias nosse, quarum sola superficies solet ab humanis mentibus nebulas erroris abigere et eas ad imaginem veritatis adducere, curabo nunc juxta

historiæ textum legentibus notificare, quomodo processit in mundo recta eruditio fidei per quosdam gradus et articulos ætatum ac temporum, et quomodo Vetus Testamentum evangelicis ministravit principiis in prefiguratione divinatorum sacramentorum, sicut virilem ætatem solet ætas puerilis precedere. Sed quamvis ab ipsa mundi origine in tota mundi latitudine non nisi duas societates hominum comperimus extitisse, cum tot tantæque gentes per eundem orbem diversis ritibus moribusque ³⁰ viventes, multiplici linguarum, armorum vestiumque sint varietate distinctæ, quas civitates duas merito possumus appellare; quarum una civitatum predestinata est regnare cum Deo, et altera perire cum diabolo: tertia tamen mundi ætate, cum jam omnes gentes per orbem diffusæ, beneficiorum Dei et suæ conditionis oblitæ, insensibiles pro eo colerent creaturas, elegit Deus Abraham virum sanctum, cujus exemplo mundum ad agnitionem sui converteret et ab erroris precipicio liberaret; cui etiam circumcisionis notam imposuit, quod nostræ regenerationis signum fuit; qua ³¹ post communem carnis generationem, quia seculo nascimur, Deo regeneramur per aquam et

VARIÆ LECTIONES.

²² nulla l. ²³ celsitudini l. ²⁴ deest 2. ²⁵ v. d. a. desunt 2. ²⁶ sequanam 2. ²⁷ guillelmum 2. ²⁸ v. editionem Rottendorffii, p. 24. ²⁹ v. Rottendorff. p. 27. ³⁰ que deest 3. ³¹ quam 3?

Spiritum sanctum. Quarta vero mundi ætate idem A Deus et Dominus per ignem Moysi de rubo primum locutus est, ut educeret Israeliticum populum de Ægypto, ac demum 40 diebus ac noctibus ipsius iterum tentus alloquio scriptam in tabulis legem meruit suscipere; qua ¹¹ idem Dei populus frueretur, donec veniret Christus, qui interiorum sensum legis ejusdem Ecclesiæ suæ, data sancti Spiritus gratia, reseraret. Hac ipsa etiam ætate construxit idem Moyses Domino in heremo tabernaculum, quod universalem presentis seculi significabat Ecclesiam, et archam testamenti, per quam Christus designabatur, in quo sunt omnes sapientiæ divinæ thesauri repositi, et candelabrum, per quod sancta predicatio, quæ iter lucis euntibus ad vitam ostendit, exprimitur, et mensam, per quam sancta significatur Scriptura, et alia multa, in quibus expressit nimis alta presentis Ecclesiæ sacramenta. Quinta denique mundi ætate Salomon rex pacificus templum illud nobilissimum in Jerusalem extruxit, in quo etiam, nonnulla imago rei futuræ precessit. Sexta quoque mundi ætate Christus Dei et hominis ²² mediator mundo apparuit et mortem crucis pertulit, ut mors, quam vitæ constat esse contrariam, ejus morte instrumentum fieret per quod transiretur ad vitam. Demum vero surgens a mortuis, misit de cælo Spiritum sanctum suis apostolis in Jerusalem constitutis, qui eis omnium reseravit mysteria Scripturarum et attulit notitiam diversarum linguarum. Indeque dispersi sunt super faciem universæ terræ baptizantes ubique in nomine Patris et Filii et Spiritus sancti. C Tunc adimpletum est quod scriptum est: *Ex Syon exhibit lex et verbum Domini de Jerusalem (Isa. li. 3)*. Inde enim procedens verbum Domini per totum emanavit mundum, et ex tunc cœpit in terris ædificari turris, non ex lapidibus ac cementis, sed e diversis populis et linguis, cujus cacumen penetrat cœlum. Quæ turris Syon spiritaliter appellatur, quod *speculatio* interpretatur; speculator enim futuri seculi magnum bonum, quod preparavit Deus diligentibus se. Hæc etiam Dei sponsa, propter numerosam quam ei quotidie parit filiorum sobolem per baptismatis sacramentum, merito potest appellari. Ipsa quippe suo redemptori Christo intellectualiter adherens corporeo, si dici fas est, amplexu, veris impletur secundaturque virtutibus. Cui quasi suæ novæ nuptæ novus sacerdos nova tradidit sacramenta, imposuitque ei onus leve et jugum suave, ut quanti penderet eam intelligeret. Dedit quippe ei pro circumcissione, quæ plebem Hebraicam non mediocriter honorabat, sancti baptismatis sacramentum et pro diversorum specie sacrificiorum suum sacrificandum et cedendum corpus et sanguinem. Cujus veri sacrificii multiplicia variaque signa erant sacrificia prisca justorum. Igitur prima lex velut pedagogus rudibus atque carnalibus hominibus primum

posita est, erudiens eos vel peccare prohibens metu pœnæ presentis; secunda vero sublimiorem vitæ viam jam eruditis sine interminatione pœnæ presentis ostendit. Non decebat ergo ut evangelica perfectio precederet Mosaicam legem. Nam quæque perfecta solent esse posteriora.

His ita se habentibus restat et nunc, ut de Parthis, qui diu in Perside regnaverunt, aliquid dicam, antequam propositum opus attingam. Tantum enim regnum silentio, preterire non debeo. Cum Parthis, quippe Romanus populus orbis imperium legitur divisisse. Sed quia Parthi Scitharum exules extiterent, sicut ipsorum vocabuloprehenditur — Scithico enim sermone Parthi exules appellantur — de Scitharum regno prius pauca narabo; quamquam ordo B preposterus esse videatur, quod ²³ post Pompeii et Cæsaris bella, que jam digessi, de Vesone rege Ægypti et de Amazonum regno et de introitu Cyri in Scythiam, quæ ante Cæsaris ortum contigerunt, tractabo.

Explicit prologus libri secundi.

INCIPIT LIBER SECUNDUS.

Scitharum igitur gens antiquissima, sub septentrione posita, ab uno latere Ponto, ab altero vero montibus Riphæis et Asia a tergo terminatur. Sed Scythæ non minus illustria principia quam imperia habuerunt, nec virorum magis quam feminarum, virtutibus claruere; quippe cum viri hos de quibus, agimus Parthos Bactrianosque, feminae vero eorum Amazonum regna condiderint. Itaque res gestas virorum mulierumque considerantibus incertum est uter apud eos illustrior sexus fuerit. His tamen Vesoges rex etc. . . . . quem ultorem paterni sanguinis futurum metuebant. His de Parthis breviter expeditis, operi proposito manum applicabo ²⁴.

Explicit liber secundus.

INCIPIT PROLOGUS TERTII LIBRI, IN QUO CONTINETUR ITALIÆ SITUS.

Amo igitur promissam defloraturus historiam, a nativitate Domini et salvatoris nostri Jhesu Christi exordium sumam, ac postmodum sanctorum successiones apostolorum et presulum nomina Romanorum hic inseram (cf. col. 825-826), demumque qui D viri catholici locis celeberrimis post ipsos apostolos regendas susceperunt ecclesias expediam. Nec preteribo persecutionum turbines, quibus sancti martires diversis temporibus pro Christo carceribus trudi edictis principalibus urgebantur. Sed illi divino amore flagrantibus, severitibus in necem illorum regibus et legibus, ducibus et gentibus, flecti nullis cruciatibus potuerunt, semper inexpugnabiles permanentes. Similiter et sanctæ mulieres virilem gerentes animo fidem, carceribus includebantur, cedebantur, torquebantur, urebantur, laniabantur, coronabantur. Hos primitiva flores tulit Ecclesia, et his adhuc

VARIAE LECTIONES.

¹¹ quam 3? ²² hominum *Boll.* ²³ quicquid 3. ²⁴ V. *Rottendorff* p. 33.

stipata verna mirabili varietate. Horum denique meminisse semper erit utile. Preterea perfidos non pretermittam philocumpos, id est amatores jactantiae, non sapientiae, qui continencia, castitate atque jejunio sicut quadam pietatis veste exterius tecti, intrinsecus vero habentes animum venenatum, per dulces sermones multis in Ecclesia scandalum intulerunt. Quorum perfidiam denudare curabo, et eorum erroribus locis oportunis, paucis quidem sed assatim, Dei opitulante juvamine, respondebo (cf. col. 826). Quod illis maxime profuturum esse confido, qui magna doctorum volumina, quibus eis responsum est, non habent, aut secularibus impliciti curis ea minime legere possunt. Nam ex his tametsi brevibus responsis potuerit et incautam simplicitatis impericium devitare et dogmata fidei christianae contraria declinare. Arguam denique cecitatem Judeorum, qua nollunt in Christum credere; quem sciunt sibi a prophetis pronuntiatam fuisse (cf. col. 826). Extremam denique templi eversionem, quae facta est sub Vespasiano et Tito, non tacebo, sed referam dejectionem sive depopulationem rerum hilarum quae dicebantur Sancta sanctorum, licet fuerit umbra non veritas; umbra tamen designat vestigia veritatis et diligenter intuentibus signis quibusdam futura solet exprimere. Optimorum preterea virorum, Romanorum scilicet, Gallorum Gothorumque et ceterarum gentium memorabiles actus hic inseram, et totum hoc opus legitima ratione corroborare contendam (cf. col. 825). Incipiens quippe ab Octaviano Augusto, omnium imperatorum nomina Romanorum ibi seriatim denotabo usque ad Karolum magnum et ejus filium imperatorem Ludovicum, et tempora quibus floruerunt lucide designabo, sicque secundum eorum katalogum rerum relationes gestarum ita temporibus assignabo, ut, si modo dictum decurras katalogum, quid sub unoquoque imperatore gestum sit, evidenter agnoscere possis. Sunt tamen nonnulli quibus videtur fore superfluum, cum secundum tempora regum vel imperatorum ecclesiasticae pertractantur historiae. Sed non est contra religionem ecclesiasticam aut auctenticam disciplinam (cf. col. 825). Lucas nempe evangelista, cum dominicae incarnationis texeret historiam, Herodis regis Judaeae gentis in ipso sui sancti Evangelii principio intulit mentionem. *Fuit, inquit, in diebus Herodis regis Judaeae sacerdos quidam nomine Zacharias de vice Abia.* Itemque post pauca: *Exiit edictum a Caesare Augusto ut describeretur universus orbis, Caesaris Octaviani faciens iterum mentionem, quatinus illa quae minus erant hominibus nota ab his quae pene apud omnes celebri fama ferebantur confirmarentur et roborarentur; quod et multi alii religiosi divinarum tractatores historiarum fecisse leguntur. Illae quippe res gestae quae nulla regum ac temporum certitudine commendantur, non per historiam recipiuntur, sed inter aniles fabulas deputantur. Porro ideo Chri-*

stus usque ad sextam venire distulit aetatem, ut novae legis plenitudinem prolixitas temporis non auferret. Nam si ante venisset; cuncta forsitan legis novae precepta vetustas temporis abolevisset. Nunc autem ea servare ipse immineus judicii terror exigit, nec sinit propinquitas vicini examinis periclitari novae fidei perfectionem. Proinde decebat, ut qui 6. feria hominem fecerat, 6. die perfecerat, 6. mundi aetate eum ad plenitudinem legis perduceret; etiam veterascentem suo novo adventu reficeret.

Proinde presenti prologo; quoniam id multum operi proposito convenire non dubito, Italiae situm paucis comprehendam et provinciarum ejus numerum subtiliter nescientibus intimabo (cf. col. 828) Italia ergo patria sive regio Romanorum. . . . . infra Alpes est vocitatur. Et haec de Brenno sive de Gallis, quorum supra dudum meminimus, paucis dixisse sufficiat. Amodo vero fultus Dei adjutorio, et in tres libros totum opus dividere et in unum corpus ecclesiasticam historiam curabo redigere.

Explicit prologus.

INCIPIT TERTIUS LIBER.

Secundus Romanorum monarchus, interfecto Julio Caesare, Octavianus Augustus extitit, quo. . . . . Igitur post extremum Judaicae plebis exitium eorumdem breviter arguam perfidiam Judeorum, qui nondum volunt in Christum credere ³⁰.

Explicit liber tercius.

INCIPIT PROLOGUS QUARTI LIBRI.

Maximus versatur error in cordibus Judeorum ³⁰. Porro haec contra Judeos sub specie prologi dixisse sufficit et hic metam finitus accipiat.

Explicit prologus.

INCIPIT LIBER QUARTUS.

Domicianus igitur frater Titi junior ³¹. . . . . Repperit quoque dalmaticae usum ³²

Explicit liber quartus.

INCIPIT PROLOGUS LIBRI QUINTI IN QUO CONTINETUR GALLIAE SITUS.

Precedenti libro (cf. col. 826) Spiritus sancti suffragio pauca de quibusdam primitivae Ecclesiae sanctis, qui post nostri Salvatoris nativitatem et ejus ad caelos gloriosam ascensionem pressuras innumera-biles pro fide sustinuerunt catholica, peroravi; praesenti vero volumine temptabo, si possum, de illis qui pacis et tranquillitatis diebus floruerunt aliquid etiam dicere; ab illo tempore ducens exordium quo Romani imperatores idolis abrenunciantes, pro quibus olim persequebantur christianos, verum Deum caeperunt colere, qui mundi fabricam constituit universam. Nullo enim tempore destitit Deus in vinea sua, id est in Ecclesia sua, idoneos operarios

VARIÆ LECTIONES.

³⁰ V. Rottendorff p. 65. ³¹ Haec etiam omittere placuit; v. Rottend. l. l. ³² V. Rottend. p. 68. ³³ V. Rottend. p. 89.

conducere, neque illa dignos illi fructus per patientiam gignere; sed quanto duriora pro Redemptoris sui nomine certamina toleravit, tanto gloriosius semper de diabolo triumphavit. Proinde zelatur divini muneris efficaciam antiqui serpentis impietas, et contra pietatis justitiam armatur iniquitas. Ille quippe, qui dudum in cœlum positus divinitati se comparavit et esse Deo similis non per justitiam sed per potentiam concupivit, quique propter suam de cœlo projectus est³⁹ superbiam, solita versucia post persecutionis tempora, quam sustinuit Ecclesia primitiva, tranquillitati ejus invidens, rursus per quosdam hereticos temptavit subvertere catholicam fidem; et qui prius adversus eam sevam persecutionum excitaverat tempestatem, ille etiam postmodum in ea hereticorum seminavit germina nequam. Sed pietatis Dei munificentia contra prefatam nequiciam quosdam suos armavit proceres, qui magno suo labore et hereticorum dolos pessumdarent et sacre fidei lineam uberiori fecundia roborarent⁴⁰. Quorum profecto meritum a martiri dignitate non degenerat. Nam idem labor pro fide certantibus eos martiribus equiparat. Et quia nichil est veritate validius ita omnem pravitatem fides catholica prefatorum labore virorum contrivit, sicut dudum antiquorum philosophorum ambigua opinionem sanctorum patriarcharum atque prophetarum auctoritate quassavit. Et quemadmodum ille felix angelorum exercitus, qui post diaboli lapsum in cœlis remansit, Deo secundum sibi datum ordinem dignitatum famulatur et servit et ad nutum ejus angelorum multitudinem archangelorum obedientia regit, ita et nunc Ecclesia secundum sibi datos gradus ordinis et disciplinæ ipsi Deo pro humana possibilitate fideliter in terra ministrat. Verum quos illa non colligit, hos profecto diabolus ad interitum secum rapit. Et hec presenti prologo de sancta dixisse sufficiat Ecclesia.

Amodo vero inseram operi inchoato quædam capitula de gestis Francorum locis oportunis (cf. col. 827). Non enim fas est pretereire penitus tantæ gentis virtutem, quæ Gallorum gentem asperam, audacem, bellicosam et cunctis regnis terribilem ipsisque etiam Romanis Imperio terrarum florentibus formidabilem, suis armis subigere et suo sensu sibi potuit retinere. Prius tamen ipsius Galliæ situm, quam nunc prefata gens Francorum incolit, breviter comprehendam atque depingam. Igitur universa Gallia, non tara ampla quam inclita, tribus provinciis terminabatur antiquitus. Quarum una Belgica, alia Aquitania, alia vero Lugdunensis nominabatur. Porro Belgica provincia habet ab oriente limitem fluminis Rheni et Germaniam, ab euro vero habet alpes Apenninas et a meridie provinciam Narbonensem et ab occasu provinciam Lugdunensem et a circio oceanum Britannicum. Urbes ejus inclitæ et famosæ: Colonia Agrippinensis, Tungris, Treveris, Mettis

A quæ et Mediomatricum; Remis, Laudunus; et pagus Helveciorum, quem nunc Alemanni incolunt. Fluunt per eandem provinciam Scaldus, Matrona, Mosa et Ausona, quæ ultimos Remorum fines præterfuit. Silva etiam habetur in ea quæ dicitur Ardenna, quæ a ripis Rheni fluminis usque in Treverorum fines extenditur. Aquitania vero a Varunna flumine ad Pireneos montes extenditur, et obliquo Ligeris cursu, qui eam ex parte terminat, pene in orbem cingitur. Continentur in ea urbes egregiæ: Narbona, Arvernus quæ Clarus-Mons dicitur, Bituris, Cadurs, Tholosa, Ruthenus, Lemovis, Petragorica, Pictavis, Burdegala, Sanctona et Engolisma. Meas per Aquitaniam Dordonia, quæ in Varunnam immergitur. Silva habetur in ea Letenna⁴¹, Biturigibus et Arvernis confinis. Lugdunensis autem provincia oritur a monte Jurano, qui est inter Sequanos et Helvecios, et a lacu Lemanno et flumine Rodano, et extenditur ad oceanum Britannicum, dilataturque ad Ligeris alveum; qui eam ab Aquitania separat et dividit. Urbes in ea multæ et opulentæ: Lugdunum, Cabilonis, Edua quæ et Augustodunus, Senonis, Autisiodorus, Nivedunus quæ et Nevernis, Meldis, Treccas, Parisius, Carnotum, Gennubus quæ et Aurelianus, Rothomagus, Ebroas; Oximus id est Sagensis, Cinomannis, Luxovium; Nannetis, Andus quæ et Andegavis, Abrincatina, Redonis, Venetus. Quarum Augustodunus et Senonis majoris auctoritatis antiquitus fuere. Nam Augustodunus amicitiam Romani populi amplectendo, nobilis evasit; Senonenses vero Romam quondam obsidione cinxerunt. Fluunt per Lugdunensem provinciam Rodanus et Araris qui et Sagonna vocatur, et Sequana qui oceano Britannico immergitur. Silvæ in ea Perticus et Langularia. Has tres Galliæ provincias dum Franci occupassent, illam regionem quæ septentrionem versus inter Mosam et Rhenum porrigitur Austriam, illam autem quæ a Mosa usque ad Ligerim protenditur Neustriam vocaverunt. Quædam tamen pars Galliæ quam Burgundiones intra Lugdunensem occupavere provinciam nunc Burgundia vocatur. Aquitania vero nomen adhuc avitum retinet. Dicta Aquitania quod præ cæteris Gallie provinciis fontibus et torrentibus scaturiat. Et hæc modo tantum de situ Galliæ compendioso sermone dixisse sufficiat. Restat tamen ut et Narbonensem provinciam, quæ pars Galliarum est, describamus. Narbonensis provincia habet ab oriente Alpes Gothicas et ab occidente Hispaniam et a circio Aquitaniam et ab aquilone Belgicam Galliam et a septentrione Lugdunensem provinciam et a meridie insulas Baleares, a fronte vero qua Rodanus defluit in mare insulas Cycladas. His ita decursis, ad historicam revertat amenitatem.

Explicit prologus.

INCIPIT LIBER QUINTUS.

Constantinus igitur Magnus, Constantii molera-

VARIE LECTIONES.

³⁹ deest 3. ⁴⁰ laborarent 3. ⁴¹ V. Rottend. p. 91

tissimi et egregii principis filius, in Britannia ⁴⁴. . . . . primus ex Grecorum gente Romano potitus est imperio ⁴⁵.

Explicit liber quintus.

INCIPIT PROLOGUS LIBRI SEXTI.

Ecce ⁴⁶ dum immensum pelagus historiarum cupio perstringere et numerosam librorum copiam uno volumine coartare, videor quibusdam modum propositæ brevitatis excessisse. Sed audiant queso quos brevis delectat oratio. Brevitatem in oratione custodiendam esse confiteor, si causa permittat, quia quorundam sensus hominum magis honerat oratio proluxa quam doceat. Segetem etiam nimia sternit ubertas, et ad maturitatem non pervenit nimia fecunditas; prevaricatio tamen dicenda est transire dicenda, et non minus servat modum perfectæ orationis, qui strictius quam debet rem quam qui effusius dicit, cum alter materiam excessisse, alter dicitur non implese. Peccat igitur uterque, sed alter viribus alter peccat imbecillitate. Porro nunc etiam illi ⁴⁷ qui hunc codicem ideo forsitan superbo despicient ⁴⁸ animo, eo quod eum non novis commentis sed quorundam illustrium virorum coacervaverim scriptis, respondeo, quoniam alterius adjumento Divinitas sola non indiget, nec dici aliquid ab aliquo potest quod jam non sit ⁴⁹ dictum, aut aliqua jacet abstrusa in cordibus nostris scientia, quam non illustraverit usus precedentium virorum. Totum tamen a veridicis auctoribus sumptum veraciter affirmo. Verum multa quæ secuntur ab Anastasii Romani bibliothecarii libro decerpsi, quem tempore Karoli Magni de Greco transtulit in Latinum. Res enim gestæ sub aliis imperatoribus usque ad Mauricium lucide Latinis continebantur in libris; amodo vero dicti imperatoris temporibus rerum gestarum series nulla fulta manebat auctoritate, sed historiographus quisque vulgi tantum opinionem suo ponebat in codice; quod ex lectionibus quæ in exaltatione sanctæ crucis per universas fere leguntur ecclesias animadverti potest. Quas falsitate refertas quibuscumque sapientibus lucide liquet. Præfatus autem Anastasius suis temporibus ea quæ in Greca continebantur historia ab Octaviano Augusto usque ad Michaellem, qui Nicephoro successit, rationabili prosecutus oratione, Latino transtulit eloquio; in quo opere nobis multa quæ hactenus nesciebamus aperuit, ibique de Muhamet pseudopropheta pauca quidem locutus est, sed quibus temporibus fuerit lucide designavit. Liber tamen ille per multos latuit annos, sed nuper meis Deo volente venit in manus. Cujus auctoritas non est frivola vel inepta, sed autentica, probabilis et robusta. Proinde codicem istum tibi merito, o Adela nobilis comitissa, dicavi, quam non mediocri-

ter litteris eruditam esse non ambigo, ad delinendum animum tuum et ad accendam ⁴⁷ fidem pectoris tui, sperans quod nominis tui monumentum hac etiam possit occasione non mediocriter insigniri, ita ut non valeat ultra aliqua vetustate corrumpi, quæ posterorum memoriæ solet inimicari. Ecce habes coram te propugnatores fidei catholicæ, habes rectores civitatis Dei per divisas Ecclesias Christi populò presidentes. Cui civitati regali presidet potentia, Deus Dei Filius homo verus, et ⁴⁸ Deus omnipotens, qui sub sapientia totam ipsius civitatis structuram regit, exaltat atque defendit. Qui te militibus sanctorum consociet in secula seculorum. Amen.

Explicit prologus libri sexti.

INCIPIT LIBER SEXTUS.

Mauritius igitur genere Cappadocus Romanum imperium assecutus est anno dominicæ incarnationis 575 ⁴⁹. . . . .

[ANAST.] Justinianus ⁵⁰ itaque patri suo succedens in regno anno incarnationis divinæ 678 ⁵¹ imperavit annis 10. . . . .

Defuncto vero Ebroino, Pipinus, filius Ansegiseli, dominari sub regibus cœpit in Austria. Porro iste Ansegiselus Anchises de nomine Anchisæ quondam Trojani principis est dictus. [P. D. vi, 22] Cujus memoratus filius Pipinus ex uxore Plectrude duos filios habuit, Drogum et Grismoldum ⁵²; sed ex concubina ⁵³ genuit Karolum Tuditem ⁵⁴. . . . .

[* etiam dictus est A.]

[ANAST.] Leoncius igitur ⁵⁵ imperavit annis 3. . . . .

[** Leo igitur, qui et Leontius nominatus est imp. A. ubi res Romanæ et imperatorum tempora aliter breviusque exhibentur ex Adone.]

Absimarus igitur, qui et Tiberius nominabatur, imperavit annis circiter 7. . . . .

Justinianus igitur imperavit secundo annis 6. . . . .

[P. D. vi, 34.] Philippicus ergo, qui et Bardanicus nominatur, creatus apud Chersonam imperator, anno divinæ incarnationis 704 ⁵⁶, imperavit anno uno et dimidio. . . . .

Anastasius igitur, qui et Arthemius dictus est, imperavit annis tribus et mensibus 6. . . . .

Circa hos preterea dies Childebertus moriens, regnum Francorum deseruit habendum filio suo minori Dagoberto [cf. Ano.]. Sed et Pipinus major regis domus defunctus est; cui successit filius Karolus

VARIÆ LECTIOES.

⁴⁶ V. Rottend. p. 143. ⁴⁷ Iecenna 3. ⁴⁸ Hæc desunt ap. Rottend.; v. præf. p. 339. ⁴⁹ illud — despicient 3. ⁵⁰ d. sit 1. ⁵¹ accuendam 1. ⁵² et d. o. desunt 3. ⁵³ V. Rottend. p. 143. ⁵⁴ LXIII. Justinianus 2. ⁵⁵ edita deinceps numeros addit. ⁵⁶ DCLXXXVI. Rott. ⁵⁷ Grimoaldum R. ⁵⁸ c. Alphaide R. ⁵⁹ ruditem 2. deest Rott. ⁶⁰ DCCXI. R.

qui Tudites appellabatur a majoribus malleis fabrorum quibus tundi et extenuari gravior ferri materia solet. Qui major regalis aulae factus sub Dagoberto, satis strenue cum Saracenis pugnavit [P. D. VI, 46.]. Nam precedenti tempore Saraceni ex Africa transfretantes, Hispaniam sibi subjugaverant, indeque Karoli temporibus cum uxoribus et parvulis erumpentes Aquitaniam Galliae provinciam invaserunt [Abo.] et usque ad Septimaniae et Viennensis provinciae fines quaeque ⁶⁶ depopulantes pervenerunt. [EINH. c. 2.] Sed hos Karolus Tudites duobus magnis praeliis, uno in Aquitania apud Pictavium et altero juxta Narbonem, ita devicit ut Hispaniam eos redire compelleret. [PAUL. l. l.] In [†] quo bello 565 Saracenum millia interfecit. Iste est Karolus, qui propter assiduitatem bellorum res ecclesiasticas laicis tradidit. Pugnavit etiam contra Saxones et Bavarios, quos cum magna difficultate superavit [cf. Abo.]. [P. D. VI, 42.] Cum Heudone quoque Aquitanorum duce saepe dimicavit, et Rainfredum comitem regalis palatii a palatio expulit, sed unam ei tamen civitatem, id est Andegavensem concessit. Porro regi Francorum Dagoberto successit filius ejus Theodericus. . . .

[^{†††} juniore add. A.]
[†] In — interfecit *desunt* A. *qui pergit* : Iste tamen K. pr.]
 [P. D. VI, 41] Theodosius igitur, Anastasio defuncto, imperavit anno uno. . . .
 Leo igitur anno incarnationis Domini nostri Jesu Christi 708 ⁶⁷ Romano potitus imperio, imperavit annis 23 [cf. ANAST.]. . . .

Et item hoc ferme tempore Karolus Tudites defunctus est et apud Sanctum Dionisium non longe a Parisiaca urbe sepultus anno ab incarnatione Domini 744, principatum regiae domus obtinentibus filiis ejus Karolomanno ⁶⁸ et Pipino pariter. [EINH. c. 2.] Quorum Karolomannus ⁶⁹, relicta regni administratione, Romam adiit, ibique secularem militiam reliquit, ac demum in monte Serapti ⁷⁰ sancti Silvestri monasterio a se constructo, ibidem in habitu monachico per annos aliquot habitavit. Sed cum ex Francia multi nobilium ob vota solvenda Romam sollempniter commearent et eam velut dominam quondam suum preterire nollent, otium, quo maxime delectabatur, crebra salutatione interrompebant ^{††} Ideo locum mutare decrevit. Nam inde in ⁶⁶ Samnium provinciam proficiscens, apud castrum Cassinum quod reliquum erat temporalis vitae religiose conversando complexit [cf. Abo.]. Prefato denique Dagoberto vita decedente ^{†††}, regnavit pro eo Theodericus ⁶⁸ filius ejus, et hoc [†] defuncto, regna-

vit Childericus ^{††}, quem et Hildricum appellabant. [EINH. l. l. Abo.] De quo, cum esset vir inutilis ac remissus et nihil preter regis nomen et precarium victum, quod ei aulae prefectus regiae ministrabat, de tota potentia regni possideret, Pipinus major regiae domus per legatos suos studuit interrogare Zachariam Romanum antistitem; dicens, an ille deberet esse rex Frantiae, qui otio deditus solo nomine regio erat contentus. Cui pontifex remandavit; illum debere appellari regem qui bene rem regeret publicam. [EINH.] Qua responsione Franci animati, Hildrico in monasterio detruso et monachili tunica palliato, Pipinum sibi regem constituerunt. Qui ubi rex est creatus, omnes sibi rebellantes magna potestate subegit et Griphonem fratrem suum regem fecit Austrasiorum, et Thassilonem suum ex sorore nepotem ducem instituit Bavariorum. Gripho tamen propter suae mentis insolentiam ei bellum indixit. Interea vero Constantinopoli. . . .

[ANAST.] Eodem etiam anno mortuus est Leo Imperator animae simul et corporis morte, et sit imperii et impietatis ejus pariter successor Constantinus filius ejus, anno a conditione mundi ⁶⁹ juxta Romanos sextus millesimus et ducesimus et quadragesimus, sed secundum computationem Egyptiorum et Alexandrinorum sextus millesimus et ducesimus tricesimus secundus.

Constantinus igitur, persecutor legum a patribus traditarum, imperium ⁶⁶ sumens anno incarnationis dominicae 734, imperavit annis 34, mensibus 2 et diebus 26. . . .

[^{††} interruptentes locum mutare compellunt. Nam hujusmodi frequentiam cum suo proposito officere vidisset, relicto monte Serapti in Samnium provinciam ad monasterium sancti Benedicti situm in castro Cassino secessit et ibi quodcum Einh. A.]

[^{†††} exempto r. Th. A.]
[†] h. iterum d. A.]
^{††} Hildricus vir inutilis . . . possidens. De quo saepe nominatus Pipinus . . . suos Z. R. interrogavit a.; si ille manere debebat. . . . contentus. Cui p. illum d. vocari regem remandavit q. b. r. p. regeret. Qua occasione Franci Hildricum detonsum in monasterio detruserunt et P. s. r. c. In Romana vero cathedra Zachariae pontifici Stephanus successit. Porro Leo augustus apud Constantinopolim . . . praeterca Leone decedente Constantinus factus est imperator A. *qui pergit* : Constantinus etc. (n.)] . . .

^{*} Constantinus igitur imperavit annis 27. A. ubi reliqua *desunt usque* Hujus in diebus papa Stephanus (n.).

[ADREVALD. Mir. S. Bened. c. 45.] Interea vero monachi cenobii Cassinensis auctoritate Karoloman-

VARIAE LECTIONES.

⁶⁶ quosque 2? R. ⁶⁷ DCCXVIII. R. ⁶⁸ karolomagno 2. ⁶⁹ karolomagnus 2. karolomagnus A. ⁶⁶ serapim 2. ⁶⁶ in — religiose *desunt* 2. *qui pergit* conservando compl. ⁶⁶ Chilpericus f. e. cui successit Theodericus R. ⁶⁶ mundi quinquies MDCCCXL ab incarnatione domini nostri Jesu Christi DCCXII R. ⁶⁶ imp. — 734 *desunt* R.

ni, cujus supra meminimus, Romam venerunt, rogantes Zachariam magnum pontificem, ut litteras Pipino Francorum regi dirigeret, quatinus beatissimi corpus Benedicti, quod Floriacenses monachi furtim sibi vendicaverant, avito restituat ⁶⁸ loco. Quibus Romanus pontifex annuens, per eundem Karolomannum episcopis Franciæ studuit scribere, dicens: *Zacharias episcopus . . . . . valete* (48). Quam epistolam Karolomannus rex populis Galliæ coram fratre suo Pipino rege in magno conventu cleri presentavit. Tunc pius princeps hæc audiens, Remigium Rothomagensem episcopum cum tribus episcopis Floriacum potestative direxit, ut maximam partem cura non modica corporis sancti Benedicti Cassinensibus ⁶⁹ monachis redderent partemque loci salario reservarent; pertractans prudenti consilio, ut nec fratrem contristaret nec tamen regnum Francorum tanto honore privaret. Sed quoniam non est sapientia neque consilium contra Deum, biduo ante statutum adventum episcoporum res Floriacensibus innotuit fratribus. Tunc fratres triduanum jejunium celebrantes, his verbis beatissimum Benedictum orabant ante sanctum ejus sepulchrum: *O unica spes nostra post Deum, ne derelinquas nos orphanos, qui huc non nostris meritis, sed multarum ⁶⁷ animarum venisti salute; scimus certe et omnino futemur, nos indignos esse tua presentia, quia inutiles operarii sumus, et non ambulavimus in mandatis tuis juxta professionem nostram; sed emendare parati sumus negligentias nostras, et flagellii nos tuæ paternitatis ultro substernimus, tantum ne dimittas clientulos tuos, qui huc propter tuam presentiam congregati sumus; suscipe quæsumus lacrimas nostras, et commane nobiscum in loco isto, quem dudum tibi dignanter elegisti; si autem mole peccatorum nostrorum exacerbatus nobiscum remanere nolueris, notum sit tibi, quia quocumque ire decreveris, nos devotissimos convitatores habebis: non nos terrebut pericula fluminum aut juga montium vel violentia tempestatum, nec nos poterit aliqua creatura a paternitate impedire tua. Crederes super pavementum in maxima quantitate ⁶⁸ pluere pre nimia lacrimarum inundatione. Et cum jam in his singultibus et lacrimis totum expendissent triduum, ecce memorati episcopi adsunt, et mandata regis implere conantur, moxque reserari sibi fores ecclesiæ jubent. [ADREV.] Medo tunc illud sanctum regibat cœnobium; qui cum precepta regalia graviter suscepisset, non se posse reddere respondit depositum, quod ad servandum se suscepisse gaudebat, non ad reddendum. *Ceterum si sanctus, inquit, Benedictus ad pristinum vult reportari mausoleum, non illum retinere possumus; sin vero hic remanere**

disposuit, quo propter salutem plurimarum animarum transferri sua membra permisit, certissimum habetote, impotes voti vestri vosmetipsos ad propria redituros. His dictis, fratribus totius congregationis ad se vocatis, intra vicinam beati Petri ecclesiam se cum eis reclusit, ubi solo tenus prostratus et lacrimis ora perfusus, orationi vacabat ⁶⁹. Episcopi vero templum sanctæ Dei genitricis ingressi, antequam ad sancti Benedicti propinquassent tumulum, in dissolutionem et formidinem sunt conversi, et tanta cæcitate percussi, ut nec invicem se recognoscere quirent. Cum autem se divina ultione excæcatis esse sensissent, cœperunt errabundi palpando per ecclesiam pergere, quo ad restes campanarum impigissent, quas vi magna cœperunt trahere; non enim aliter poterant his qui foris remanserant infortunium suum notificare. Quo exciti sono ⁷⁰, fratres de jam dicta apostoli Petri processerunt ecclesia, existimantes triste spectaculum se visuros; sed quænam causa tardandi esset in ecclesia nesciebant. Explorandi ergo gratia quidam de eis intraverunt, et mox apertis oculis eos per ecclesiam errare deprehendentes, egressi sunt, dicentes: *Quia pius pater noster Benedictus exaudivit nos et suscepit lacrimas nostras, venite et videte magnalia Dei.* Et tunc pariter ecclesiam introeuntes, invenerunt eos *ve!* clamantes nihilque videntes. Quibus cum dicerent: *Quid facitis, o beni barones ⁷¹?* illi respondere dicentes: *Ve nobis, quia sancti patris Benedicti requiem temerare venimus, et ideo cæcitatem incurrimus; vos autem servi Dei mitius agile nobiscum, et nolite nobis secundum presumptionem nostram reddere talionem; sed orate pro nobis omnipotentem Deum, ut aperiat oculos nostros, nosque vobis promittimus nunquam deinceps talia presumpturos.* Ad hec verba fratres solo tenus fusi, orabant attentius, ut divina pietas eis lumen reddere dignaretur; et cum orarent, aperti sunt oculi eorum. Demum vero prefati viri ad regem reversi, narraverunt quæ fuerunt passi, et adjecerunt, quia non debeat Gallia tam sanctis ossibus viduari. Sed dum rex morosius papæ legatos retineret, idem papa Zacharias defunctus est. Cui successit Stephanus in pontificali sede. Qui et ipse per se ad eundem regem in Franciam venit ⁷². [Cf. *Ado et Gesta pontif. Roman.*] Nam rex Italiæ Aistulfus nomine ecclesiam Romanam ⁷³ suis possessionibus spoliabat. Sed dum idem venerabilis papa apud regem aliquandiu moraretur, ægritudinem incurrit; qua detentus molestia, apud sancti Dionysii cœnobium non longe a Parisiaca urbe lecto decubuit; sed ipsius sancti Dionysii meritis tandem convaluit, et in eadem basilica altare in honore sanctorum apostolorum Petri et Pauli, quorum

VARIE LECTIONES.

⁶⁸ auctore statuat 2. ⁶⁹ cassiniensibus 2. ⁶⁷ perm. 2. ⁶⁸ deest 2. ⁶⁹ vocab. 2. ⁷⁰ sompno 2.
⁷¹ domini R

NOTÆ.

(48) Ut apud Adrevaldum c. 45 legitur. Sed pro *Pippini excell. majoris domus* Hugo scripsit: *Pippini excell. regis Francorum.*

etiam precibus convaluerat, consecravit, anno ab A incarnatione Domini 754. Qui etiam postquam Romuleam remeavit ad urbem, ipsi sancto Dionysio intra modo dictam urbem monasterium ædificare cepit; quod morte preventus consummare ⁷² non potuit. Successor tamen ejus Paulus illud nobiliter consummavit, et quosdam Dei servos natione Grecos illie adunavit, locumque ipsum ad sanctos Martyres in scola Grecorum appellari precepit. Porro rex Pipinus copiosum a Gallia movit exercitum, memorato Stephano Romano pontifici prebiturus auxilium. [Cf. ADO et G. pontif.] Et ingressus Italiam regem Aistulfum obsedit, et 40 obsides ab eo suscepit, ut beato apostolo Petro et sancto papæ Stephano omnia predia restitueret, quodque nunquam amplius Romanam ecclesiam inquietare presumeret. [ADO.] Sed hoc totum recedente Pipino Aistulfus irritum fecit. Sed non post magnum temporis intervallum, dum quadam die venatum pergeret, subito Dei percussus judicio expiravit. Mortuo vero Aistulfo, Desiderius ei successit. Eodem quoque tempore Pipinus rex Francorum Constantini imperatoris magna dona recepit; et ab Italia rediens, contra Waifarum ⁷³ Aquitanorum ducem cum filio suo Karolo perrexit, et castella Aquitanie Canteram ⁷⁴ et Burbonem expugnavit et cepit, et Claromontem ⁷⁵ concremavit, ac Lemoicas usque pervenit, et dum inde rediret, Bituricas cepit. Rursusque non longo post tempore Aquitaniam intravit, et eam perambulavit usque Cadurecum, et inde rediens in Argentoniaco castello et in Bituricensi civitate sibi presidium collocavit. Demum quoque ⁷⁶ tertia expeditione Aquitaniam intrans usque Warrennam fluvium pervenit; et cum inde revertetur, tandem intra pagum Petragoricum predictum ducem Waifarum ⁷⁶ interfecit. Post hæc autem idem rex Pipinus bellicosissimus Saxoniam intravit, et illam expugnavit. Bajoariam quoque totam sibi vendicavit ⁷⁷.

[⁷² A. ita pergit (v. supra n.): Hujus in diebus papa Stephanus ad Pipinum regem in F. v.]

[⁷³ R. nequiter impugnabat et suis illam p. sp., et dum i. v. p. a. r. mor. in monasterio s. D. infirmus jacuit; sed adjutus s. D. precibus tandem convaluit; unde in eadem basilica altare in h. s. a. P. et P. c., Pipinumque et duos ejus filios Karolum et Karlomagnum in reges Francorum benedixit. Acta sunt hæc anno ab incarnatione Domini 754. Precedenti tamen anno Karlomannus monachus ad fratrem suum Pipinum quibusdam de causis venerat et adhuc in Francia morabatur; sed cum rex inde copiosum movisset exercitum Stephano Romano pontifici prebiturus auxilium, Viennæ illum ægrotantem dereliquit. Ipse vero rex insistens inchoato negotio, in Papiæ civitate obsedit Aistulfum et tandem 40 obs. ab eo recepit, ut b. P. et p. St. o. sui juris pr. rest. Quod totum etc. A.]

[⁷⁴ A. ita pergit: Verum post hæc ab Aistulfo ultio

divina non procul abfuit. Nam cum q. d. v. p. etc.]

[⁷⁵ Denique A.]

[⁷⁶ A. pergit: His patris ægrotare cepit et gravatus morbo obiit in Parisiaca urbe anno d. i. 768, superstitibus, etc.]

[ANAST.] Interea Constantinus nefandissimus imperator contra Bulgaros pergens horribilem infirmitatem incurrit, qua et defunctus est, non minus quam Diocletianus martyrum sanguine plenus. Cui successit Leo Cazarus, filius ejus. In Romana vero cathedra Stephano papæ subrogatus est Paulus, et post Paulum sedit alter Stephanus; cui successit Adrianus. Floruit per idem tempus sanctus Bonifacius Maguntiacensis ⁷⁷ episcopus, qui in Frisia verbum Dei predicans palmam martyrii meruit adipisci. [Cf. ADO.]

[ANAST.] Leo Cazarus igitur imperavit annis 5. Cujus ultimo imperii anno, mortuo Niceta Constantinopoleos patriarcha, Paulus genere Cyprius, verbo et actu coruscans, consecratus est in eadem sede.

[Cf. ADO. EINH. c. 5.] Illis etiam diebus Pipinus, qui auctoritate Romani pontificis Zachariæ ex prefecto palatii Francorum rex fuerat institutus, obiit in Parisiaca urbe anno regni sui 15, incarnationis vero Christi 769, superstitibus liberis suis Karolo et Karlomanno, ad quos pertinebat regni successio. [ADO.] Quorum Karolus † in Noviomensi urbe regiam suscepit coronam et frater ejus Karlomannus ⁷⁸ Successionis. [EINH. c. 3.] Sed Karlomannus, transacto biennio quo sublimatus est in regno, vita decessit; et uxor ejus et filii ad Desiderium regem Longobardorum nulla vi compulsi fugerunt, ejus patrocinium expetentes; sicque totius regni Francorum consensu virorum Karolus regni monarchiam solus optinuit. [ADO EINH. c. 5.] Proinde Karolus primo regni sui anno Aquitaniam ingressus, ducem Hunoldum, qui post Waifari ⁷⁹ necem ipsam sibi provinciam retinere parabat, est aggressus. Quem etiam Wasconiam ⁸⁰ petere compulit. Sed Karolus Wasconum duci Lupo ⁸¹ mandavit ut profugam reddat, et nisi hoc mature faciat bello se eum expetiturum. Lupus vero saniori usus ⁸² consilio, non solum Hunoldum reddidit, verum etiam se ipsum cum provincia cui preerat ejus potestati permisit. [ADO.] Porro dum ad Karolum ⁸³, sicut dictum est, Francorum ex ⁸⁴ integro pervenisset regnum, legatus Romanæ ecclesiæ nomine Petrus ab Adriano pontifice missus ad † eundem gloriosum regem Karolum venit, postulans ab eo auxilium contra Longobardorum regem Desiderium, qui more patris sui Aistulfi Romanam inquietabat ecclesiam. [EINH. c. 6. ADO.] Cui Karolus obaudiens, bellum contra Desiderium magna virium copia preparavit, et per montem Cenysium Italiam introivit, et cum

VARIE LECTIONES.

⁷² consummare 2. ⁷³ waifarum 2. ⁷⁴ cantheram 2. ⁷⁵ clarimontem 2. ⁷⁶ waifarum 2. ⁷⁷ magunciasis 2. ⁷⁸ waiferi 2. ⁷⁹ guasc. 2. et postea. ⁸⁰ L. W. d. 2. R. ⁸¹ us. cons. desunt 1. ⁸² karlomannum 2. ⁸³ ex i. desunt 2. R.

forti robore Papiam Itanæ civitatem circumdedit, A rex potentissimus aggressus est. Quod bellum intra octavum quo ceptum est annum feliciter est consummatum. Totam preterea Phrisiam atque Britanniam suo dominatui subjugavit. Leoni vero imperatori successit Constantinus, vir christianissimus, filius ejus.

[† K. Novioimo Franciæ civitate est in regno sublimatus et f. e. K. S. Quibus expletis, Karlo-mannus, fraterno licet frustratus auxilio, ducem Hunoldum, q. p. W. mortem Aquitaniam sibi retinere temptaverat, est aggressus. Quem tandem rex ferocissimus fugere et W. p. c. Quem et ibi consistere non sustinens, Lupo Wasconum duci per legatos mandat, ut p. r.; quod ni festinato faciat, bello se eum expositulaturum promittit. Sed Lupus s. u. c. n. s. H. r. sed etiam... permisit. Verum transacto biennio quo Karlo-mannus s. e. in r., vitam finivit, et totius regni Francorum principatus sub Karoli potestate devenit. Interim vero Romæ Stephano papæ Paulus successit, et p. P. s. a. St., et post hunc Adrianus. Floruit..... adipisci. Post Constantinum vero imperatorem Leo Cazarus imperavit. — Leo Cazarus igitur imperavit annis 5. Hujus temporibus legatus, etc. A.]

[†† Ad regem Francorum gl. K. v. p. a. c. r. Des. Tunc rex magnus Karolus bellum c. D. preparavit, q. R. m. p. s. inq. eccl., et per montem Cenisum, etc. A.]

[* P. Montis A.]

[ANAST.] Constantinus ** igitur, Leonis filius, cum matre sua Hyrene Romanum sortitus imperium, anno incarnationis Jhesu Christi domini nostri 794, imperavit annis decem. Hic facta pace cum Arabibus. . . . . ut statim cruciatum mors sequeretur, sicque secundo imperavit Hyrene uno fere quinquennio.

[** Constantinus ergo imperator cum matre sua Hirene imperavit annis 8. Hic ad regem Franciæ Karolum misit et cum eo pacem firmavit. Ipse etiam apud Constantinopolim a suis tentus est et excecatus. Mater tamen in imperio permansit. Horum etiam temporibus Baleares insulæ a Mauris et Sarracenis depopulatæ sunt. Sed et horum anno 6. Romæ obeunte etc. A. ceteris omissis.]

Eodem etiam anno Romæ obeunte beatæ memoriæ Adriano papa, consecratur in eadem sede Leo, vir per omnia reverendus. Et ipso iterum *** anno prefati Adrlani papæ cognati Romæ commoventes populum contra Leonem papam, tenuerunt eum et excecaverunt; non tamen lumen ejus extinguere potuerunt. At ille confugit ad Karolum regem Francorum; qui ultus est eum ** et restituit in sede sua. [Apo.] Leo vero coronavit illum imperatorem in templo sancti Petri, circumdans imperatoria veste. Tunc sibi adclamatum est ab universo populo Romanorum **: *Karolo Augusto a Deo coronato magno et pacifico imperatori Romano vita et victoria.*

VARIÆ LECTIONES.

** p. et ux. 2. R. ** d. ad hoc 2. d. adhuc R. ** hildegardem 2. ** droh 2. ** uarunnam 1. ** romald. 2. R. ** karlo-mannus 2. karlo-magnus A. ** exortum — bellum est desunt 2. ** Sueones R. sueui cizuis 2. ** ac 2. ** illum 2. R. ** romano 2. R.

NOTÆ.

(49) Cf. Turpini lib. cap. 29.

[EINH. c. 15] Bellis igitur supradictis feliciter consummetis, Karolus magnus rex Francorum regnum, quod post patrem suum Pipinum forte quidem jam ⁹⁶ magnumque susceperat, ita nobiliter ampliavit atque dilatavit; ut duplum ei adjecerit. Nam cum prius non amplius quam illa pars Galliae quae intra Rhenum ac ⁹⁷ Ligerim ⁹⁸ oceanumque ac mare Balearicum jacet, et pars Germaniae quae intra Saxoniam et Danubium Rhenumque ac Salam fluvium, qui Toringos ac Sorabos dividit, et ⁹⁹ Francis qui orientales dicuntur incolitur, et praeter haec Alamanni atque Bajoarii ad regni Francorum potestatem pertinerent, ipse per bella memorata primo Aquitaniam et Wasconiam totumque Pyrenei montis jugum usque ad Hiberum amnem, qui apud Nacarios ¹⁰⁰ oritur et fertilissimos Hispaniae agros secans sub Tortosae civitatis menia Balearico mari miscetur, et Italiam totam, quae ab Augusta Pretoria usque in Calabriam inferiorem, in qua Grecorum ac ¹⁰¹ Beneventanorum constat esse confinia, totam praeterea Saxoniam, quae quidem Germaniae pars non modica est, et utramque Pannoniam et in altera Danubii ripa appositam Daciam, omnesque praeterea barbaras nationes, quae inter Rhenum ac Wiseram fluvios oceanumque atque Danubium positae sunt, lingua quidem pene similes sed habitu vel moribus valde dissimiles, ita perdomuit, ut eas sibi tributarias faceret. [Ib. c. 16.] Auxit etiam gloriam regni sui ¹⁰² quibusdam regibus ac gentibus per amicitiam sibi conciliatis. Adeo namque Andefossom Galliciae atque Asturicae regem sibi in societatem devinxit, ut is, cum ad eum vel litteras vel legatos mitteret, non aliter se apud ¹⁰³ illum quam proprium suum appellari juberet. Scottorum ¹⁰⁴ quoque reges sic habuit ad suam voluntatem per munificentiam inclinatos, ut eum nunquam aliter nisi dominum seque ei subditos et servos ejus pronuntiarent. Extant epistolae ad eum missae, quibus hujusmodi affectus eorum ¹⁰⁵ erga illum indicatur. Cum Aaron quoque rege Persarum, qui excepta India totum pene tenebat Orientem, talem habuit in amicitia concordiam, ut hic ¹⁰⁶ gratiam ejus omnium qui in toto orbe terrarum erant regum ac principum amicitiae preponeret solumque honore ac munificentia sibi colendum indicaret. Ac proinde cum legati ejus, quos cum donariis ad sacratissimum Domini ac Salvatoris nostri sepulchrum locumque resurrectionis miserat, venissent et ei domini sui voluntatem indicassent, non solum quae petebantur fieri permisit, sed etiam sacrum sanctae Mariae Latinae locum ut illius potestati ascriberetur concessit, et revertentibus legatis suos adjungens, inter vestes et aromata et ceteras orientalium terrarum

¹⁰⁷ opes ingentia illi dona direxit, cum ei ante paucos annos ¹⁰⁸ eum quem tunc solum habebat roganti misisset elephantem. [Ado.] Porro inter munera quae legati imperatoris a Perside detulerunt orologium ei ex auricalco arte mechanica compositum attulerunt, in quo 12 horarum cursus ad clepsidram visebantur ¹⁰⁹, cum totidem eris ¹¹⁰ pilulis ¹¹¹ quae ad completionem horarum decidebant et casu suo subjectum sibi cimbalum tinnire faciebant, additis in eodem orologio ¹¹² ejusdem numeri equitibus, qui per 12 fenestras horis completis exiebant et impulsu egressionis suae totidem fenestras aperiebant. Circa hoc praeterea tempus delata sunt ossa beati martiris Cypriani a Kartagine cum reliquiis beatorum Scillitanorum martirum Sperati sociorumque ejus, et posita sunt in ecclesia beati Johannis baptistae in civitate Lugdunensi. Sarraceni etiam ¹¹³ Sardinia pulsati, primo cum Sardis prelium commiserunt, et amissis tribus milibus suorum, in Corsicam directo cursu pervenerunt, ibique cum classe cui Bulgarius comes praerat decertantes, victi, fugati atque perempti sunt, amissis 14 navibus suis. Interea etiam sepe nominati imperatoris Karoli filius Ludovicus Hispanias est ingressus [cf. V. Hlud. c. 10. sqq.], et Barcioniam ¹¹⁴, quae contra patrem rebellaverat, iterum sibi subjugavit. — Porro ¹¹⁵ Karolus magnus, cum esset rex Francorum, imperatoris Romani Romae suscepit insignia 3 Kal. Januarii, anno quarto quo mater Constantini imperatoris Hyrene filio suo defuncto sola recepit imperium [ANAST.]. Et dum imperaret Romae Karolus christianissimus augustus, Nycephorus patricius apud Bizantium adversus Hyrenen rebellavit augustam et. . . . . ubi et defuncta est.

[¹¹⁶ eodem A.]

[* f. quae prius erant aperta clauderent. Eodem quoque tempore A. cum Adone.]

[** Porro — defuncta est desunt A.]

Karolus ¹¹⁷ igitur ¹¹⁸ Magnus ex rege Francorum factus imperator Romanorum anno dominicae incarnationis 784 ¹¹⁹, imperavit annis 47 ¹²⁰ circiter. [EINH. c. 17.] Hic suscepta, sicut superius dictum est, et ordinata re publica, inchoavit opera plurima ad imperium dignitatis et regni Francorum commodum peritientia ¹²¹ diversis in locis. Inter quae videntur esse precipua basilica sanctae Dei genitricis Aquisgrani opere mirabili constructa, et pons apud Magontiacum in Rheno quingentorum passuum longitudinis; nam tanta est ibi fluminis latitudo. Qui tamen uno antequam decederet anno ¹²² incendio conflagravit, nec refici potuit propter festinationem illius decessum, quamquam in ea meditatione esset ut pro ligneo lapideum restitueret. Inchoavit et palatia operis egregii, unum haut longe a Magon-

VARIAE LECTIONES.

⁹⁶ tam forte m. 2. magnum q. et forte R. — et magnum A. ⁹⁷ et 2. R. ⁹⁸ ligerum 2. ⁹⁹ et a desunt 2? R. ¹⁰⁰ nacarros 2. navarros R. nacaros A. ¹⁰¹ et 2. ¹⁰² deest 2. ¹⁰³ ap. ill. se q. p. s. dominum a. 2. ¹⁰⁴ scothorum 2. ¹⁰⁵ deest 2. ¹⁰⁶ is 2? R. ¹⁰⁷ deest 1. ¹⁰⁸ amicos 2. ¹⁰⁹ versab. 2. ¹¹⁰ eneis 1. ¹¹¹ pullulis 2. ¹¹² deest A. ¹¹³ enim 3. praeterea A. ¹¹⁴ barcellona 2. ¹¹⁵ deest 2. R. ¹¹⁶ DCCCL. R. ¹¹⁷ circiter XL et VII 3. ¹¹⁸ p. c. 3. ¹¹⁹ deest 3.

tiaca ¹²⁰ civitate juxta villam cui vocabulum est Ingelebem ¹²¹, et alterum Noviomagi ¹²² super Vahalem fluvium qui Batavorum ¹²³ insulam in parte meridiana preterfluit. Precipue tamen edes sacras ubicunque in toto regno suo vetustate collapsas comperit, pontificibus et patribus, ad quorum curam pertinebant, ut restaurarentur imperavit, adhibens curam per legatos ut imperata perficerentur. [V. *Hud.* c. 49.] Unde multa sub ejus imperio sunt reparata, immo a ¹²⁴ fundamentis ædificata monasteria, sed precipue hæc: monasterium sancti Philiberti, monasterium sancti Florentii ¹²⁵, monasterium Caroffi, monasterium Concas ¹²⁶, monasterium sancti Maxentii, monasterium Menate, monasterium Magniloci, monasterium Musiacum, monasterium sancti Savini, monasterium Noviliacum ¹²⁷, monasterium sancti Theofridi, monasterium sancti Pascentii, monasterium Dorosa ¹²⁸, monasterium Solempniacum, monasterium puellare sanctæ Mariæ, monasterium puellare sanctæ Radegundis, monasterium de Vera, monasterium Deutera in pago Tholosano, monasterium Valida in Septimania ¹²⁹, monasterium sancti Aniani, monasterium Galunc, monasterium sancti Laurentii, monasterium sanctæ Mariæ quod dicitur in Rubine, monasterium Causas, et cetera plurima, quibus veluti quibusdam lichnis ¹³⁰ totum decoratur Aquitanicæ regnum. Quæ omnia ipse piissimus imperator Karolus Magnus auri et argenti ponderibus gemmarumque preciosarum exornavit muneribus, amplissimis etiam honoribus ditavit, et insuper, quod est preciosius, sanctissimis reliquiarum patrociniis insignivit. [cf. *Einb.* c. 26, 53.] Porro hæc sunt nomina metropoleorum quæ ¹³¹ sub ejus ditone manebant: Roma, Ravenna ¹³², Mediolanum, Forojulium, Gradus, Colonia, Magontiacus, Juvavum ¹³³ et Saltburg ¹³⁴, Treveris, Senonis, Vesontium ¹³⁵, Lugdunum, Rothomagus ¹³⁶, Remis, Arclas, Vienna, Darantasia, Ebre-dunum, Bituris, Burdegala, Turonis ¹³⁷. [Ib. c. 27.] Has omnes idem potentissimus imperator honorabiliter multis muneribus excolebat; sed precipue Romanam inter eas ecclesiam et fideliter defensabat et suis opibus exornabat. [Ib. c. 25.] Nec patrio sermone erat contentus, sed etiam in peregrinis linguis ediscendis operam impendit ¹³⁸. Verum Grecam linguam melius poterat intelligere quam pronuntiare. In discenda denique grammatica Petrum Pisanum habuit auditorem et in ceteris disciplinis Albinum cognomento Alcuinum. Temptabat etiam scribere, tabulasque ferebat, ut, cum vacuum tempus esset, manum litteris effligendis ¹³⁹ assuesceret; sed parum profuit labor preposterus ac sero in-

choatus. [Ib. c. 26.] Religionem denique christianam summa pietate semper excoluit, et ecclesiam mane et vespere necnon et nocturnis horis et sacrificii tempore impigre frequentavit. [Ib. c. 27.] Circa pauperes quoque liberalitate maxima preditus erat, ut qui non solum in suo regno illis subvenire, verum etiam in transmarinis regionibus in Syriam et Ægyptum et Affricam et Hierosolimis et Alexandriæ atque Kartagini pecunias multas mittere satagebat. Ob hoc etiam maxime transmarinorum regum amicitias expetebat, ut sub eis degentibus ¹⁴⁰ christianis refrigerium ¹⁴¹ aliquod proveniret. [Ib. c. 22.] Idem preterea serenissimus imperator corpore fuit amplo atque robusto, statura eminenti et apice capitis rotundo, naso paululum mediocritatem excedente, oculis pulchris, canitie veneranda, facie leta, voce clara, validudine prospera. [Ib. c. 24.] Denique convivabatur rarissime, cœnaque cotidiana quaternis tantum ferculis prebebat, preter assam carnem, quam venatores veribus inferre solebant, qua ille libentius quam ullo ¹⁴² alio cibo vescebatur. Inter cœnandum aut aliquod acroama aut lectorem audiebat. Legebatur ei historiarum et antiquorum ¹⁴³ res gestæ; delectabatur et libris sancti Augustini, precipueque his qui de civitate Dei pretitulati sunt. Vini vero et omnis potus adeo parvus in bibendo erat, ut super cœnam raro plus quam ter biberet. Æstate post cibum meridianum pomorum aliquid sumens, ac semel bibens, depositis vestibus et calciamentis, velut noctu solitus erat duabus aut tribus horis quiescere. Noctibus sic dormiebat, ut somnum quater aut quinque non solum expergiscendo sed etiam surgendo interrumperet. [Ib. c. 18.] Habuit preterea tres filios, Karolum videlicet, Pipinum et Ludovicum. Habuit et tres filias, Rothrudem ¹⁴⁴, Bergam et Gislam. Habuit etiam alias duas filias de Fastrada sua uxore. Fastrada vero defuncta, Leothgardam Alamannam duxit uxorem; et ea mortua, habuit iterum duas concubinas, Grestuindam Saxonici generis, de qua nata est ei ¹⁴⁵ filia nomine Adaltruth, et Reginam, quæ genuit ei Drogonem et Hugonem. Preterea mater ejus Bertrada in magno apud ¹⁴⁶ eum honore consenuit. [Ib. c. 19.] Liberos quoque suos ita liberalibus studiis, quibus et ipse operam dabat, erudirentur. Tum filios, cum primum ætas patiebatur, more Francorum equitare et armis ac venationibus exerceri fecit. Filias vero lanificio ¹⁴⁷ assuescere coloque ac fuso, ne per otium torperent, operam impendere atque ad omnem honestatem erudiri jussit. Ex his omnibus duos tantum filios ac filiam, priusquam moreretur, amisit, Karolum, qui

VARIÆ LECTIONES.

¹²⁰ maguncia 2. magontiaco 3. ¹²¹ ita 2. 3. ingeleben A. ¹²² magi super — parte *desunt* 2, qui pergit: quod merid. ¹²³ bathanorum 3. ¹²⁴ immo funditus 2. R. ¹²⁵ maxentii 2. ¹²⁶ conchas 2. Florentii monast. Concas, m. Caroffi, m. s. Max., m. Musiacum, m. Menate R. m. Caroffi — Musiacum *desunt* 2. ¹²⁷ noviacum 3. ¹²⁸ de rosa 2. ¹²⁹ ita verba *secernit Hugo*. ¹³⁰ lichnis 2. lihnis 3. ¹³¹ qui s. e. ditione 3. ¹³² rauencia 2. ¹³³ iuvanum 2. ¹³⁴ salizbur 2. saltbugk 3. ¹³⁵ vesuntium 2. ¹³⁶ rothomagum. rhemis 2. ¹³⁷ thur. 2. tur. burd. 2. R. ¹³⁸ dedit 3. ¹³⁹ effligendis 3. ¹⁴⁰ eisdem gentibus 2. ¹⁴¹ a. r. 3. ¹⁴² deest 2. ¹⁴³ deest 2. ant. et 3. ¹⁴⁴ rottr. 3. ¹⁴⁵ ei n. est 3. ¹⁴⁶ ap. e. *desunt* 3. ¹⁴⁷ lanef. 3.

natu major erat, et Pipinum, quem regem Italiae fecerat, et Rothrudem¹⁴⁸, quae filiarum ejus primogenita a Constantino Grecorum¹⁴⁹ imperatore desponsata erat. Quorum Pipinus unum filium Bernardum, filias autem quinque, Adalaydem¹⁵⁰, Atulam¹⁵¹, Gundradam, Berthaidem ac Theoderatam superstites reliquit. In quibus rex pietatis suae precipuum documentum ostendit, cum filio defuncto nepotem patri succedere et neptes inter filias suas educari fecisset. Imperator denique Nicephorus¹⁵² Constantinopolitanus ad eum misit, et firmissimum sedus cum eo disposuit, totamque Venetiam illi voluntate spontanea donavit [cf. ADO.]. Verum tandem magnificus imperator Karolus cum finem vitae sibi cerneret imminere, Ludovico filio suo, quem Aquitaniae regem dudum ordinaverat, coronam imperialem dereliquit; Bernardum autem, filium Pipini filii sui, Italiae regem fecit. Decessit autem anno vitae suae 72¹⁵³, regni vero sui 47. et incarnationis Christi 814, indictione 4, 5. Kal. Februaris [cf. EINH. c. 30 et ADO.]. [EINH. c. 30, 31.] Sepultus est autem in ecclesia sanctae Dei genitricis Mariae Aquisgrani, arcusque supra tumulum ejus deauratus est extructus. Ceterum ejus omnia gesta quae vulgo narrantur non sunt hic propter vitandum fastidium legentis pleniter explanata. Praeterea Romae post Leonem, cujus supra fecimus mentionem, sedit Stephanus quartus; Stephano quoque successit Paschalis. Eodem quoque tempore floruit sanctus Egidius confessor precipuus, natione Graecus, qui Dei nutu veniens ad Gallias, in provincia cui Septimania nomen est heremiticam duxit vitam. Claruit etiam his temporibus Paulus gentis suae, id est Longobardorum, historiae scriptor. Qui de monasterio montis Cassini venit in Galliam, attractus amore et opinione prefati principis Karoli precellentissimi imperatoris.

[** K. Magnus ig. ex r. f. imp. Rom. imp. a 47 c. Hic suscepta sicut dictum est et A.

[*a. inc. Domini 814. et ætatis suae 72, r. v. s. 47. et 5. Kal. Februarii mensis A.]

[ANAST.] Nicephorus ** itaque, sicut superius jam diximus, ex patricio imperator creatus, imperavit annis 8. Hic fuit vir crudelis et avarissimus . . . . . post obitum patris sui mensibus duobus et diebus sex. Intra quos dies Michael Curopalates ad imperium est assumptus.

[** Denique Nicephorus imperator Constantinopolitanus, cujus supra meminimus, post multas et insignes victorias de Sarracenis mortuus est, et Michael, gener ipsius, ad imperium sublimatus est A. qui ita operi finem dedit; epilogo addito supra p. 353 edito.]

Michael ergo divinae incarnationis anno 804. super Stauratium invadens imperium, imperavit annis

duobus. Ab hoc exegit reverendus patriarcha . . . . . Crunus vero Adrianopolim comprehendit. His preterea diebus Arabes sibimet adversantes regui sui soliditatem amiserunt, et ex uno quatuor tyranni efficiuntur. Quorum unus Ægyptum et Africam simul sibi vendicavit, Hispaniam vero duo et Palestinam quartus inter se divisere.

Ludovicus denique¹⁵⁴ Pius, Karoli Magni¹⁵⁵ filius, post patris obitum Romanum obtinens imperium anno divinae incarnationis 814, imperavit annis ferme 27. Hic fuit vir clementissimae naturae [cf. ADO.] Unde cum juxta suorum lenitatem morum rem publicam disponderet, tulit finem multis adversitatibus plenum, tam a liberis quam a regni proceribus crudeliter impugnatus. Fuit tamen¹⁵⁶ semper preceptorum Domini ferventissimus executor et legis sanctae strenuissimus propagator. Congregatis nempe episcopis et nobilissimis viris, fecit componi et ordinari librum canonicam¹⁵⁷ normam continentem. [V. Htud. c. 28.] Ipsius denique tempore ceperunt deponi ab episcopis et clericis baltei gemmeis cultris honorati et cingula auro compta et exquisitae vestes¹⁵⁸ et alia secularia pariter ornamenta. [Ib. c. 32.] Adjecit etiam¹⁵⁹ quedam secularibus legibus capitula pernecessaria¹⁶⁰. [ADO.] Genuit etiam¹⁶¹ serenissimus imperator filios¹⁶² tres ex Hermengarde prima uxore sua, scilicet Lotharium, Pipinum atque Ludovicum. Et ex sua uxore secunda nomine Judith genuit¹⁶³ Karolum regem Francorum. Porro Lotharius, imperatoris primogenitus, dum esset a patre benignissimo super Italiam constitutus, Romam venit. [V. Htud. c. 36.] Et sancti paschae die in ecclesia beati Petri apostoli a Paschali papa coronam cum nomine suscepit augusti. Paschali vero papae successit Eugenius. [Ib. c. 40.] Ad quem misit Hilduinus abbas Sancti Dyonisii Sanctique Medardi, postulans ab eo sibi transmitti ossa venerabilis martiris Sebastiani. Quod et impetravit, et honorabiliter, ut¹⁶⁴ decebat, juxta corpus sancti Medardi collocavit in Suessionica urbe. [ADO.] Eodem etiam tempore sanctissimorum martirum Yppoliti atque Tyburcii corpora a Roma delata et in sancti Dyonisii ecclesia non longe ab urbe Parisiaca sunt tumulata. [V. Htud. c. 36.] His preterea diebus¹⁶⁵ Gundulfo Methensi episcopo Drogo, frater imperatoris Ludovici, successit. [Ib. c. 41.] In Romana vero cathedra Eugenio papae successit Valentinianus, et Valentiniano Gregorius quartus. [Ib. c. 48.] Quo annuente Lotharius patrem suum Ludovicum imperatorem¹⁶⁶ comprehendit, et apud sancti Medardi monasterium custodiri mandavit. Uxorem quoque ipsius Judith exilio relegavit, et Karolum, quem ex ea Ludovicus susceperat, castro Priumie¹⁶⁷

VARIAE LECTIONES.

¹⁴⁸ rothr. 2. A. ¹⁴⁹ gregorum 3 ¹⁵⁰ adalaidem 3. ¹⁵¹ attulam 3. ¹⁵² nicheph. 3. ¹⁵³ LXXXII. 2. ¹⁵⁴ deest 2. R. ¹⁵⁵ imperatoris add. 2. R. ¹⁵⁶ iterum 3? ¹⁵⁷ canonicæ 3. ¹⁵⁸ deest 2. ¹⁵⁹ preterea 2. R. ¹⁶⁰ nec. 2. ¹⁶¹ et. ipse 3. ¹⁶² tr. f. 2. R. ¹⁶³ deest 2. R. ¹⁶⁴ h. i. s. m. ut d. coll. corp. in suessionica 2. R. ¹⁶⁵ temporibus 2. R. ¹⁶⁶ deest 2. R. ¹⁶⁷ priugne 2. pruinne 3. pro priumie.

commendavit [cf. *ib.* c. 51]. Verum non multo post A et dum ¹⁷⁸ secus domum qua custodiebatur idem Franciæ principes imperatorem Ludovicum a custodia liberaverunt, et patri filium Lotharium reconciliaverunt. Post hæc vero ¹⁸⁶ clementissimus imperator inter filios suos quatuor suum divisit imperium; et Lothario quidem Italiam, Ludovico autem Germaniam atque Saxoniam, et Pipino Aquitaniam, Karolo vero Franciam delegavit atque Burgundiam [cf. HUGO FLAV.]. Sed Lotharius hanc imperii divisionem non equanimiter tulit, sed totum imperium sibi subicere temptavit. Quod ut pater comperit, ilico adversus eum iter arripuit; sed in ipso itinere adversa comprehensus validudine diem clausit extremum. [V. *Hud.* c. 64.] Cujus corpus a Drogone episcopo Methis delatum et in Ecclesia sancti Arnulfi confessoris est tumulatum. Decessit vero anno vitæ suæ 64 ¹⁶⁹. Post cujus obitum quatuor ejus filii apud Fontanidum campum atrociter pugnauerunt ¹⁷⁰. In quo bello Franciæ, Italiæ, Aquitanicæ, Alamanniæ, Saxonicæ Burgundiæque omnes pene milites mutuis se ¹⁷¹ concidere vulneribus [cf. ADO.]. Victoriam tamen Karolus optinuit Calvus. In Romana vero cathedra memorato papæ Gregorio Sergius successit, et Sergio Leo quartus, et Leoni Benedictus, et Benedicto Nicholaus. Floruit etiam his temporibus Theodulfus Floriacensium abbas et Aurelianensium episcopus. Qui cum insimulatus multis criminibus apud imperatorem Ludovicum fuisset ¹⁷², Andegavis ¹⁷³ est exilio relegatus. Qui ¹⁷⁴ dum in custodia teneretur, contigit ut ibidem die palmarum veniret jam dictus piissimus imperator,

et dum ¹⁷⁸ secus domum qua custodiebatur idem Theodulfus episcopus processio pertransiret, facto silentio presente imperatore illos pulcherrimos versus, qui nunc usque per Galliam in eadem sollempnitate psalluntur ¹⁷⁶, a se editos, per fenestram decantavit; quorum hoc est ¹⁷⁷ exordium:

*Gloria, laus et honor tibi sit, rex Christe redemptor,
Cui puerile decus prompsit osanna pium.*

Quibus imperator emollitus, mox eum a vinculis absolvi precepit et priori gratia redonavit. Sed dum ad sua revertitur, veneno, sicut fertur, extinguitur. Cui successit in episcopatu Jonas, vir venerabilis, qui contra Claudium Taurinensem ¹⁷⁸ episcopum heresiarchen ¹⁷⁹ librum de adoranda edidit cruce. Dogmatizavit ¹⁸⁰ enim memoratus hereticus crucis dominicæ signum non oportere adorari, quod nisi adhibeatur frontibus nostris sive aquis quibus regeneramur aut crismati quo linimur aut sacrificio quo vegetamur, nichil rite perficitur (50). Sed ei memoratus Jonas ¹⁸¹ episcopus satis lucide catholiceque illo suo respondit libello. Floruit etiam, hoc eodem tempore vir quidam Rabanus nomine, qui et ipse de laude crucis librum diversis scematibus decoratum metricè composuit. Porro Ludovico imperatori quatuor ejus successere filii. Quorum Lotharius post patris obitum non multis diebus evolutis aversa validudine correptus, imperii sui temperamento derelicto, monachus ¹⁸² factus est, relinquens filio suo Ludovico Italici dignitatem imperii. Karolus vero Pius Franciam, Burgundiam et Aquitaniam obtinuit solus.

HISTORIA FRANCORUM SENONENSIS.

Anno ¹⁸³ ab incarnatione Christi 688. Pippinus C Auster major domus regis principatum Francorum suscepit.

Anno Domini 711. obiit Chilbertus rex Francorum.

Anno Domini 712. obiit Pippinus senior, et filius ejus qui dicitur Karolus Martellus principatum usurpavit.

Anno Domini 715. obiit Dagobertus rex junior 14 Kal. Februarii, qui regnavit in Francia annis 5. — Secundo anno post mortem ejus pugnavit primum Karolus Martellus princeps contra Rathodum ad Coloniam, regnante Theoderico, filio supra-scripti Dagoberti junioris [cf. *Ann. S. Columb.*] — Eo tempore gens impia Wandalorum Galliam de-

vastare coepit. Quo tempore destructæ ecclesiæ subversa monasteria, captæ urbes, desolatæ domus, diruta castra, strages hominum innumeræ factæ, et multus ubique humani generis sanguis effusus est. Ea tempestate gravissime per totam Galliam detonabat, Wandalis omnia flammis et ferro proterentibus. Pervenientesque Senones civitatem, cœperunt eam omni arte jaculis et machinis infestare. Quod cernens presul ejusdem urbis Ebbo nomine, exiens de civitate cum suis, fretus divina virtute, exterminavit illos ab urbis obsidione. Fugientibusque illis, persecutus est eos usque dum egrederentur de finibus suis.

Anno Domini 741. obiit Karolus Martellus princeps, sepultus in basilica sancti Dionysii Parisius.

VARIÆ LECTIONES.

¹⁶⁹ deest 5. ¹⁶⁹ add. : incarnationis vero dominicæ DCCC^{mo}. XL. VII. Kl. Iulii. ¹⁷⁰ inter se dinicauerunt 3. ¹⁷¹ sese 2. R. ¹⁷² falso f. 3. ¹⁷³ andegauiam 2. R. ¹⁷⁴ Quo 3. ¹⁷⁵ cum 2. R. ¹⁷⁶ psalmitur 2. ¹⁷⁷ sit 2. ¹⁷⁸ thaur 2. ¹⁷⁹ heresiarcham 2. ¹⁸⁰ dogmatizabat 3. ¹⁸¹ ep. i. 2. R. ¹⁸² f. est m. 2. R. ¹⁸³ Hæc ex Duchesnio (*Ch.*) III v. 349.

NOTÆ.

(50) Hist. Francorum hæc aagit : Dicebat enim : D in presepi puer reclinatus est Christus; adorentur et asini, eo quod asinum sedens Ierosolimam venit idem dominus Christus. »